

Pia Jarvad: Nye Ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998. Gyldendal, København 1999. 1084 s. Indb. 395 kr.

Nye ord fascinerer os fordi de handler om os selv og vor tid. Der er lidt af os selv, vores barndom og ungdom i dem, og mange af ordene har sat deres præg på os. Når de samles og udkommer i bogform, er det som om det er noget af os selv der kommer på museum og pludselig bliver til kulturhistorie. Derfor har der været stor opmærksomhed om en udgivelse som Pia Jarvads *Nye Ord* 1955-1998 (herefter *NO*), som udkom på Gyldendals forlag i foråret 1999.

Da bogen *Nye ord i dansk 1955-75* (herefter *Noid*) udkom i 1984 (dengang forfatteren hed Pia Riber Petersen), blev den lanceret som »et uundværligt supplement« til *Ordbog over det danske Sprog* 1-28 og fremtrådte da også i samme indbinding og størrelse som (1966-optrykket af) *ODS*. Kritikken var til gengæld knap så begejstret, og det er derfor sikkert med fuldt overlæg at Gyldendal udsender *NO* som en af forlagets røde ordbøger, i denne series kendte røde lærredsindbinding, trespaltede format og velfungerende typografi, ligesom man i markedsføringen har undgået at nævne både forgængeren og *ODS* med en eneste linje. I både indhold, opbygning og omfang er *NO* da også ændret så meget i forhold til forgængeren at det er på sin plads at tale om en ny udgivelse og ikke blot om en ny og revideret udgave.

NO's hovedafsnit

Inden den alfabetiske del indeholder *NO* nogle kortere afsnit: indholdsfortegnelse, forord og en indledning til ordbogsdelen. I indledningen oplyser forfatteren om de benyttede korpora og bringer en udførlig liste over de kildeforkortelser der er anvendt ved citater i ordbogsdelen. Der er en redegørelse for artiklernes strukturelle opbygning og de oplysningstyper der anvendes, og endelig gives en oversigt over benyttede tegn og forkortelser i artiklerne. Herefter følger selve den alfabetiske del, og endelig bringes der i bogens sidste del to ordlister hvor opslagsordene er ordnet dels baglænsalfabetiseret, dels kronologisk efter tidligste

belæg i ordbogsdelen. På forpermen og bogens første side vises artikel-opbygningen, og de enkelte oplysningstyper demonstreres, mens der på sidste side og bagpermen er anbragt samme oversigt over tegn og forkortelser som også figurerer i indledningen. I forhold til *Noid* er nogle afsnit og registre taget ud, bl.a. analysen af orddannelsesmåder og -typer med tilhørende oversigter og et afsnit om låneveje med tilhørende oversigter ordnet efter långivende sprog. Afsnittet om orddannelse var netop det som anmelderen (Henriksen, 1985) brugte mest plads på at kritisere i sin tid, men ligefrem at tilskrive det æren for at det nu er taget ud, er vel at gå for vidt. Pladshensyn har formentlig også været af betydning, ligesom man må formode at afsnittet har ligget forfatteren mindre på sinde efter at hun i den mellemliggende periode har haft lejlighed til at behandle emnet mere udførligt i bogen *Nye ord – hvorfor og hvordan?*

Ordudvalget – mængde og beskaffenhed

Hvis man går ud fra at en ordbogs samlede omfang er mere eller mindre eksternt givet (fx skal kunne rummes i et enkelt bind af en given størrelse og typografi), må enhver redaktør naturligvis altid foretage en afvejning af på den ene side antallet af opslagsord og på den anden side udførligheden og dermed længden af beskrivelsen for hvert enkelt opslagsord. *NO* indeholder ca. 10.000 opslagsord, og eftersom forgængeren indeholdt ca. 4.300 opslagsord fra en periode der var lidt under halvdelen af den aktuelle ordbogs periode, betyder det at der ikke er ændret grundlæggende ved resultatet af denne afvejning fra forfatterens side. Derfor gælder det stadig, som det er formuleret i et af de afsnit som er taget ud, hvor de nordiske sprognævn redegør for det fællesnordiske initiativ til nyordsregistrering som ordbøgerne har sin rod i, at

det for dansk [er] lagt vekt på fyldig dokumentasjon i form av sitat medan det for svensk stort sett er renonsert på sitat for å få plass til større ordmengd. Den norske redaksjon har fulgt ein mellomveg (*Noid* s. 672)

Og det gælder derfor også nu som dengang at citaterne fylder endog overordentlig meget i artiklerne, både når det gælder antallet af citater og længden af hvert enkelt citat. Selvfølgelig skal det ses i lyset af hvad man går glip af i form af opslagsord, for hvis listen var fuldstændig, ville der ikke være grund til at beklage sig over det fyldige citatmateriale. Men fuldstændig er den så sandelig heller ikke! Af modtagelsen i dagspressen kan man da også se mange eksempler på en af anmelderiets yndlingsdiscipliner: Hvad står der ikke i ordbogen? Og det er nemt selv at fortsætte listen: *flekslån, snesikker, jeans, trælår, ahaoplevelse, miljøvogter, tegneseriehold, fjumrelak, gå kold, rundringning, hæmatokritværdi* osv.

I sig selv er det for letkøbt at slå forfatteren oven i hovedet med sådanne eksempler, for ordudvalget er ikke, og giver sig heller ikke ud for at være udtømmende. Det kriterium forfatteren selv nævner som vigtigste kriterium for medtagelse, er etablerethed. Som jeg forstår forfatterens redegørelse, vil det sige at et ord for det første ikke må være en tilfældig lejlighedsdannelse, men optræde

med en vis frekvens, for det andet at det bør have en vis udbredelse i sprog-samfundet generelt og altså ikke være forbeholdt en enkelt gruppe der er afgrænset fx regionalt, fagligt, aldersmæssigt eller socialt. For så vidt er kriteriet udmærket, men det kniber gevaldigt når det skal omsættes til praksis. For anvendt med omhu betyder det at forfatteren i princippet rangordner de mange mulige kandidater efter frekvens og grad af etablerethed og dernæst medtager opslagsord i så stort et antal som pladsen tillader det. Men det er tydeligvis ikke den fremgangsmåde forfatteren har benyttet, hvilket læseren meget hurtigt kan overbevise sig om ved blot at bladre løseligt gennem bogen. Man støder hurtigt på mildt sagt uetablerede ord, ord der kan være udmærkede at notere sig hvis opgaven er rent registrerende, men som ikke hører hjemme i en ordbog hvis optagelsen sker på bekostning af andre og langt mere etablerede ord. Det virker uforståeligt at ord som *lomilomi* (en polynesiske massageform), *stifado* (en græsk madret), *koto* (en afrikansk træsort) og *yufkapandekage* (en tyrkisk, usyrnet pandekage) optages i ordbogen når fuldstændig almindelige og etablerede ord fra perioden som *farve-tv*, *lysleder*, *parabolantenne* og *fitnesscenter* ikke kan slås op.

I samme åndedrag bør det også nævnes at forfatteren ikke holder sig tilbage for at bringe i princippet gennemskuelige afledninger som fuldgyltige artikler, med betydningsforklaring, citater og oprindelse/etymologi. Det gælder ord af typen *matchrace*, *matchracer*, *matchracing* og *spam* (uønsket elektronisk post), *spamme*, *spammer*, *spamming*, der alle får fuldt udfoldede artikler. Man kunne ønske sig en mere pladsøkonomisk tilgang til behandlingen af disse ord (er det fx nødvendigt at gentage samme etymologiske udredning på otte linjer ved de sidste fire ordeksampler?). På samme måde kunne der spares plads ved at undlade den dobbeltbehandling som mange ord eller citater tildeles ved at optræde både som selvstændigt opslagsord og som eksempler under et produktivt første- eller sidste- led (fx optræder samme citat på otte linjer både i artiklen *-gruppe* og i artiklen *sekundærgruppe*, og der er mange eksempler på tilsvarende dobbeltbehandling, enten med identiske eller forskellige citater). Også synonyme behandles som fuldt udfoldede artikler med enslydende betydningsdefinitioner.

Weekendavisens anmelder (Jensen, 1999) fremsætter som en mulig forklaring på de mange mangler i ordudvalget at forfatteren har benyttet sig af elektronisk søgning, og at den har sin begrænsning når det gælder flerordsforbindelser bestående af etablerede led (fx *fransk hotdog*), og når det gælder nye betydninger af kendte ord (fx *hund* og *tusse* brugt om pengesedler). På mig virker det nu snarere som om forfatteren tværtimod ikke har brugt de elektroniske søgemidler godt nok. Hun anfører fx i indledningen at hun har haft adgang til Den Danske Ordbogs tekstkorpus, men at

jeg har næsten udelukkende brugt det med henblik på verificering af de lidt ældre ords betydning, udbredelse og brug. Det skyldes at selvom korpuset rummer tekster frem til 1992, så er egentlige nyord ikke særligt hyppige – nye ord starter med frekvensen 1, og det varer som regel et godt stykke tid før et nyt ord bliver repræsenteret i et sådant korpus. (NO s. 12)

Bortset fra den selvmodsigelse der her udtrykkes i forhold til etablerethedskriteriet, så skulle forfatteren nu have undt sig selv at undersøge fx forekomster af ord der kun findes i dette korpus og ikke figurerer i andre (elektroniske) ordbøger. En sådan kørsel tager ca. en times tid og genererer en liste på flere tusind ord hvis minimumsgrænsen sættes til eksempelvis 10 forekomster (for at undgå for mange tilfældige forekomster), bl.a. *A-officer*, *atomprøvesprængning*, *brandsårsafdeling*, *byfornyelseslov*, *cheddar*, *cykelcross*, *dagpengesystem*, *firmafodbold*, *gavecheck*, *military*, *selvdisciplin*, *sportscoupe* og *standarddans* for blot at nævne et par stykker. Det er ganske vist ikke alle forekomster der er lige interessante, og heller ikke alle falder i den aktuelle periode, men det er dog en nem og hurtig måde at skaffe sig et endog meget stort antal kandidater, hvoraf mange faktisk er velegnede til optagelse i en ordbog af denne art, ja efter min mening er langt mere oplagte end mange af dem der faktisk findes i ordbogen.

Artikelstrukturen

Som noget nyt er artiklerne i *NO* blevet forsynet med oplysning om ordklasse ved hvert enkelt opslagsord, lige som inventaret af brugsoplysninger mellem ordklasseangivelsen og betydningsdefinitionen er blevet forøget noget. Ordklasseangivelse er en udmærket oplysning at få, men det kan selvfølgelig diskuteres hvor oplysende og hensigtsmæssige betegnelser som 'forb.' og 'enkeltordsytring' er. Derimod kan det ikke diskuteres om *-arium*, *-krat* og *-tek* er substantiver, sådan som de opføres af forfatteren. Det er de ikke. Som bundne morfemer er de selvfølgelig suffikser og burde angives som sådan. Tilsvarende gælder for produktive andetled (eller '2. led' som det også undertiden betegnes, fx i artiklen *-kvinde*) der lemmatiseres, at selvom de sammensætninger som disse orddele indgår i, er fx substantiver, så bliver orddelen selv det altså ikke. Førsteled får slet ingen ordklasseangivelse, men til gengæld kan man støde på ord der forsynes med flere ordklasser. Grunden står mig ikke ganske klar da princippet ellers synes at være det omvendte: at der oprettes homografartikler selv når det drejer sig om to nye betydninger af samme ord (uanset hvilke kriterier for ord der bruges, klare eksempler er *rough*¹ og *rough*² eller *rollespil*¹ og *rollespil*²), et noget ukonventionelt princip der måske skal ses på baggrund af Sprognævnets praksis i nyordsregistreringen helt fra begyndelsen. Så meget desto mere uforståeligt er det at der ved et ord som *fraktal* i stedet for to homografartikler er valgt én artikel med to ordklasseangivelser: sb. og adj. I betydningsdefinitionen forklares kun den ene (substantivet), mens begge ordklasser forekommer i de efterfølgende citater. Beslutningen er altså overlagt.

Mellem ordklasseangivelsen og betydningsdefinitionen optræder et felt – i parentes og med kursiv – der indeholder en række forskelligartede oplysninger der kan sammenfattes som brugsoplysninger, men spænder så vidt som udtale (dog for over 90 procents vedkommende blot standardformularen (*med tilnærmet engelsk udtale*) – om reel udtaleangivelse er der ikke tale), fagmarkering, syntaktiske og morfologiske specifikationer samt et begrænset udvalg af stilmarkører. Mange af disse oplysninger er nyttige at få og fungerer uproblematisk, men man kunne godt ønske sig nogle strammere principper for deres anvendelse. Navnlig

virker stilmarkørerne lidt for tilfældigt strøet ud efter forfatterens for godt-befindende. I artiklen *kustode* hedder det således: ‘(nedsættende betegnelse for) medlem af højrefløjen i Socialdemokratiet og SF’, mens samme stilmarkering i artiklen *perker* er flyttet ned i betydningsdefinitionen: ‘nedsættende betegnelse for indvandrere og flygtning’. *Motherfucker* betegnes ikke som nedsættende, men som et skældsord, mens ord som *ligusterfascist*, *skrankepave* og *lebbes* slet ingen stilmarkering får. Og sådan er der mange eksempler hvor man savner større systematik og konsekvent anvendelse af inventarets betegnelser.

En mere påfaldende og langt større ændring er det at overordentlig mange artikler i *NO* er blevet forsynet med betydningsdefinitioner. Det er i sig selv en stor gevinst, og endnu mere glædeligt er det at konstatere at definitionerne i det store og hele er velfungerende, mundrette og rammende. Ja, faktisk så vellykkede at man ærgrer sig over at ikke alle ord har fået definition. Man kunne tro at definition var udeladt i tilfælde hvor citaterne forklarede opslagsordet, eller hvor der var tale om gennemskuelige sammensætninger, men det er ikke tilfældet. Man kan sagtens finde eksempler på ord hvor definition og citat har mere eller mindre enslydende indhold, og også eksempler på artikler uden definition hvor citatet nok illustrerer, men ikke forklarer opslagsordet (fx *showbiz*). Der synes altså ikke at ligge noget egentligt redaktionelt princip til grund, og en nærliggende, mere jordnær forklaring kunne være at der slet og ret er tale om en række artikler som forfatteren ikke har nået at ændre i forhold til *Noid* – langt de fleste eksempler uden betydningsdefinition er artikler som også optræder i *Noid*. Men der er også enkelte senere eksempler, fx *barriere z-pigtråd*, som hverken har fået betydningsforklaring eller etymologi.

I visse tilfælde hvor det ovenfor omtalte felt til brugsoplysninger er benyttet, er feltet udfyldt på en måde så det skal læses sammen med betydningsdefinitionen som en helhed. Et eksempel så vi tidligere i artiklen *kustode*: ‘(nedsættende betegnelse for) medlem af højrefløjen i Socialdemokratiet og SF’. Tilsvarende eksempler er *sosse*: ‘(kortord for) socialdemokrat’, *alternativ økonomi*: ‘(spøgende om) sort arbejde’ og *spagetti*: ‘(ny brug nedsættende om) gæstearbejder’. Anvendelsen af de understregede præpositioner er ikke vel-anbragt. Når man læser de to felter som en helhed, irriteres man over bruddet i typografi, som ret beset vel også er valgt for at understrege at der er tale om to forskellige oplysningstyper, og man belemres, helt unødvendigt, med en metasproglig definition i stedet for en direkte definition. Princippet er da også langt fra gennemført ved alle brugsangivelser. Faktisk er det undtagelsen snarere end reglen, men dog mere udbredt end at der er tale om enkeltstående tilfælde, fx synes det brugt systematisk i forbindelse med stilmarkøren ‘nedsættende’.

Beslægtet med dette problem er tilfælde hvor definitionen gælder en ord-forbindelse, men hvor ordforbindelsen af den ene eller den anden grund ikke er fulddlemmatiseret på alfabetisk plads, men optræder under et af de indgående ord. Her sker det at definiendum flytter ned i brugsfeltet, eksempelvis *bold²*: ‘(billedlig brug af sportsudtrykket spille bolden videre) give sagen, »sorteper« videre’ og *valgklokke*: ‘(billedlig brug af forbindelsen ringe med valgklokken,

valgklokkerne) varsle valg, antyde at et valg til Folketinget snart vil blive nødvendigt'. Her er det ikke opslagsordet der defineres, men derimod det der står inde i parentes med ordinær skrift. Selvom man her godt kan følge forfatterens arbejdsmetode, og selvom man kan have forståelse for lemmatiseringsproblemet (især i tilfælde hvor et udtryk udviser stor variation), så er den valgte løsning både pædagogisk uhensigtsmæssig og leksikografisk angribelig. Der bør ikke kunne opstå tvivl om hvad det er der defineres. Som minimum må definiendum udhæves med fed skrift så dets status som ligestillet med opslagsordet fremgår, og gerne også flyttes uden for parentes.

Overhovedet lader flerordsforbindelser til at være et område der har voldt forfatteren problemer. Et klassisk problem for ordbogsredaktører er hvor og hvordan flerordsforbindelser lemmatiseres. Der findes ikke en entydig rigtig løsning på problemet, men de fleste kan vist blive enige om at det er en fordel at være konsekvent i det princip man beslutter sig for at bruge, og det har forfatteren desværre forsømt i *NO*. I de to eksempler herover er der valgt at lemmatisere under det substantiv som forbindelsen indeholder, og det er i og for sig et udmærket princip. Men så bør man også kunne finde udtryk som *gå ned med flaget*, *læse på lektien* og *holde vand* under *flag*, *lektie* og *vand*. Det kan man imidlertid ikke; disse udtryk er fuldlemmatiserede og alfabetiseret efter udtrykkets første ord, dog undertiden med henvisning fra andre ord der indgår i udtrykkene (i de nævnte eksempler henvises der fra *spille bolden videre* til *bold*, fra *vand* til *holde vand* og fra *lektie* til *læse på lektien*, derimod ikke fra *ringe med valgklokken/valgklokkerne* til *valgklokke* eller fra *flag* til *gå ned med flaget*). Der er måske dem der vil hævde at princippet må være lemmatisering efter første betydningsbærende ord. Hvis *holde vand* ikke kan gendrive denne opfattelse (princippet er jo så herlig subjektivt), så kan det nævnes at *al xx's moder* er fuldlemmatiseret, dvs. anført på sin alfabetiske plads mellem *alu(-)* og *amaretti-makron* (man reddes heldigvis af en kærdommen henvisning fra *moder*), og helt overbevist bliver man når man finder *og jeg skal komme efter dig* mellem *offwhite* og *okay* (med behørig henvisning fra både *jeg* og *komme*).

Når talen er om alfabetisering, kan som et mindre, og forhåbentlig enkeltstående, kuriosum nævnes det besynderlige at ordet *68-generation* (som er den eneste form man finder ordet i, også i *NO*) skal søges mellem *otiumstol* og *out* og skrevet ud med bogstaver, mens *45-scooter* er anført mellem *scifi-* og *score* – oven i købet uden henvisning fra hverken *45* eller *femogfyrre*.

Normering

Ifølge sagens natur falder sproglige innovationer ofte uden for normeringens domæne; de er jo netop nydannelser der endnu ikke har fundet sig til rette i sproget. Det er derfor fuldt forventeligt og helt naturligt at der er vaklen i sprogbrugen med hensyn til stavning, morfologisk form, udtale osv. Alligevel kan man undre sig over at forfatteren ikke vejleder bedre med hensyn til officiel retskrivning, hendes forhold til Dansk Sprognævn taget i betragtning. Med hensyn til ortografi er det dog som regel kun i den spæde begyndelsesfase at der er

usikkerhed om et ords stavning. Hvis ordet etablerer sig, bliver det som andre ord behandlet af Sprognævnet og forsynet med en officiel stavemåde. Nyord er også i mange tilfælde nye sammensætninger af gamle, kendte ord hvis stavemåde ligger fast. I indledningen hedder det at

I disse tilfælde følges den retskrivning som fremgår af *Retskrivningsordbogen*, 1996. Hvis et nyt ord allerede er optaget i *Retskrivningsordbogen*, skrives ordet som der, men det oplyses hvis der er en almindelig skrivemåde i sprogbrugen, fx **backup**, **back-up** og **RAM**, **ram**, hvor *Retskrivningsordbogen* kun medtager henholdsvis *backup* og *ram*. Men den alfabetiske orden bestemmer om det er *Retskrivningsordbogens* skriveform eller sprogbrugens der står først. (NO s. 27)

Men der er mange eksempler som ikke lever op til hensigten. Hvor NO fx anfører *case-study*, *casestudy*, *friseesalat* og *triple vaccine*, har RO *casestudie* el. *case-study*, *frisesalat* el. *frisésalat* og *tripelvaccine*. Ved sammensætninger er ofte kun valgt den ene af flere tilladte dobbeltformer, fx *cafegardin*, *cafekultur*, *cafeslammer* og *cafeteater*, men ikke de ligeledes tilladte former med *cafe-*, *kafe-* og *kafé* (omend der henvises i to tilfælde, nemlig fra *kafekultur* og *kafeteater*). Tilsvarende gælder at der kun bringes formerne *plasticfar*, *plasticmor*, og *stillekupe*, men ikke de ligeledes tilladte former *plastikfar*, *plastikmor* og *stillekuperté*. Man kunne tro at det er loyalitet mod det deskriptive princip der får forfatteren til at glemme indledningens ordlyd, men i anden sammenhæng gennemføres en ortografisk regel til trods for at man sjældent møder den i praksis. Det gælder sammensætninger mellem ord og ordforbindelser (dvs. typen *slet og ret-bånd*, *mund til mund-metode* og *tænd og sluk-ur*), der i NO konsekvent anføres med bindestreg mellem ord og ordforbindelse – i overensstemmelse med retskrivningsreglerne, men i modstrid med usus.

Der er i NO valgt at bruge det ny komma, og det er ikke overraskende. Men det er lidt beskæmmende at man forholdsvis ofte støder på fejlagtig kommatering. Især kniber det med komma mellem sideordnede ledsætninger, som altså også skal sættes efter den ny metode (se fx artiklerne *fedtspil*, *hackysack* og *otteogtres-generation*).

Citater

Beslutningen om at bringe et overordentlig fyldigt dokumentationsmateriale i form af citater er som tidligere nævnt videreført fra *Noid* til trods for at den blev kritiseret allerede dengang. For NO's vedkommende må denne kritik gentages, ja oven i købet fremsættes med yderligere styrke. I en ordbog som *Noid*, som ikke var udstyret med betydningsdefinitioner, kan det store citatmateriale trods alt lidt bedre forsvares, men i NO skal citaterne ikke på samme måde både forklare og illustrere opslagsordet. Derfor burde et enkelt eller to korte, rammende citater, evt. suppleret med et belæg på første forekomst, være rigeligt. Det er ikke nævnt for at underkende det uden tvivl store og værdifulde arbejde som forfatteren og hendes medarbejdere har lagt i at samle et righoldigt materiale, men i en ordbogsfrem-

stilling er det ganske enkelt skudt over målet, ikke mindst når man betænker hvad der er udeladt af oplagte ord. Anken gælder både citaternes antal og deres længde. For at give et indtryk af hvad det drejer sig om, kan man tage nogle betegnende eksempler. I artiklen *ergoterapeut* bringes der fire citater, heraf et på 13 linjer og et på 9 linjer. Naboartiklen *ergoterapi* indeholder kun ét citat, men det er til gengæld på 20 linjer. I alt udgør citaterne 48 ud af artiklernes 63 spaltelinjer, eller lidt mere end 75 %. Og i artiklen *BSE* fylder citatet 24 spaltelinjer (til sammenligning bruger Den Store Danske Encyklopædi 23 spaltelinjer på fænomenet). Hvad angår antallet af citater, er det ikke usædvanligt at støde på artikler med både 5 (fx *slowdown* og *repressiv tolerance*), 6 (fx *column* og *socialgruppe*) og 7 citater (fx *erhvervsfaglig*), men klar topscorer er dog de lemmatiserede orddele (præfikser, suffikser, første- og andetled) fordi de indeholder belæg på mange afledninger og sammensætninger. Dette sidste er der for så vidt ikke noget odiøst i, men når adskillige af sammensætningerne/ afledningerne tillige findes som selvstændige artikler med definition og citat, så er det unødigt ødselhed med pladsen. Således bringes der i artiklen *gruppe*- 25 og i artiklen *-gruppe* 21 citater som belæg på ord der for over halvdelen vedkommende også optræder som selvstændige artikler, undertiden oven i købet med samme citat.

Det mærkes endvidere at citater og betydningsdefinitioner i mange tilfælde er blevet redigeret på forskellige tidspunkter således at der opstår hvad man må gå ud fra er utilsigtede uoverensstemmelser mellem oplysningerne. Det kan være faktuelle oplysninger i definitionen som modsiges af citater og omvendt (fx når der i definitionen af *styrepind* står at det er en pind til kontrol af markøren på et skærbillede, mens citatet går på en styrepind som alternativ til et rat for personer med muskelsvind), eller oplysninger om synonymiforhold der ikke stemmer overens (fx forholdet mellem *mountainbike* og *bjergcykel* eller mellem *computerspil* og *adventurespil/adventuregame*, der endog er redigeret senere end *Noid*).

Endelig kan man undre sig over hvor ofte der bringes citater som kun indeholder opslagsordet i en sammensat form. Er det overhovedet et gyldigt belæg på ordet? I mange tilfælde er det et helt gennemført princip at der blot bringes et enkelt citat med opslagsordet i ren form, suppleret med en række belæg på sammensætninger, og man kan endda komme ud for at et ord er lemmatiseret selvom samtlige citater viser ordet i sammensætninger (fx *fastnet*).

Etymologi og datering

Lad det være sagt med det samme: Der er mange rigtig gode etymologiske oplysninger og forklaringer på ords og udtryks opståen og vdring. Det er den slags der kan få også andre end fagidioter til at overgive sig til lystlæsning i et opslagsværk som dette. Derfor gælder det ligesom ved betydningsdefinitionerne at mer' vil have mer'. Når man har set hvor godt det kan gøres, kommer man hurtigt til at savne oplysningerne i andre artikler. Om *guppy* hedder det fx: '*Fra engelsk guppy efter personen R.GL Guppy der bragte fisken til British Museum fra Trinidad*'. Og om *paparazzi*, *paparazzo*: '*Fra italiensk paparazzo som er*

entalsformen; paparazzi er flertal. – Efter et efternavn på en sådan fotograf i Fellinis film Det Søde Liv, 1959. Også oplysninger om ords tilblivelse på hjemlig grund gives, fx *skatteål: Ordet er dannet af Ekstra Bladet*. Således åndeligt beriget bliver man som bruger forvænt og kan næsten kun blive skuffet når man om *Murphys lov* lakonisk får at vide: *'Fra engelsk: Murphy's Law'*. Og det uensartede præg gælder ikke kun »den gode historie«, men også de almindelige etymologier. Fx hedder det oplysende om *gogo*: *'Fra fransk à gogo 'i overflod' via engelsk go-go, fra 1962'*. Under *gyros* (en græsk madret) får vi derimod blot at vide: *'Fra græsk gyro'*. Og denne sidste, nødtørftige oplysning er, ærgerligt nok, skabelon for et meget stort antal artikler. For ligesom man gerne vil vide hvem denne Murphy er, er det selvfølgelig nyttigt at vide at *gyros* betyder 'roterende' (nemlig om det kød som retten tilberedes af). Det uensartede præg har formentlig noget at gøre med forfatterens kilder, og man kan derfor godt have forståelse for hendes situation. Man kan så kun håbe på at der vil blive taget fat på arbejdet med at bringe gennemsnitsartiklen op på samme høje niveau som de nævnte eksempler, til glæde for senere udgaver.

I sammenligning med den plads som citaterne optager, syner dateringsoplysningen ikke af meget. Et årstal anbragt i parentes mellem betydningsdefinition og citat. Ikke desto mindre repræsenterer dateringsarbejdet ikke alene en vigtig del af *NO's* tilblivelseshistorie, men også en overordentlig tidkrævende og derfor meget værdifuld type oplysning. Forfatteren fortjener ros for dette arbejde, og også for at hun løbende har revideret sine dateringer siden *Noid*. Resultatet af dette arbejde er nemlig meget lidt synligt: Ca. 800 artikler er fjernet i forhold til *Noid* fordi dateringsarbejdet har rykket første forekomst så langt tilbage at det falder uden for perioden. Det siger næsten sig selv at et sådant arbejde kun er for folk med høj faglig moral.

Det registrerings- og dateringsarbejde der har fundet sted løbende gennem perioden, kommer også til udtryk i de artikler der ikke beskriver nye former eller fænomener, men derimod ny brug af ord der findes i sproget i forvejen. Det gælder artikler af typen *du* (i stedet for *De* henholdsvis *man*) og *plus* (i ny syntaktisk brug foran *at ..*). Den slags innovationer kan man vanskeligt finde med elektroniske hjælpemidler – de egner sig bedst til den gammeldags metode med spidse ører, blyant og papirlapper. Om man så mener at de overhovedet hører hjemme i en ordbog over nye *ord*, er en anden diskussion.

Sammenfattende bemærkninger

Jeg har peget på en række både større og mindre mangler, unøjagtigheder og mangel på systematik dels i det inventar af betegnelser som ordbogen betjener sig af, dels i de principper der har været styrende for deres anvendelse. I sig selv er det dog kun nogle få af disse der er direkte misvisende eller deciderede fejl, og mange brugere vil formodentlig næppe bemærke dem. Anderledes alvorlig er derimod kritikken af ordudvalget. Der er ganske enkelt alt for mange huller i ordlisten, og der er vel at mærke ikke tale om sjældne eller perifere ord. Ligeledes har jeg påpeget at forfatteren har et alt for tolerant forhold til begrebet pladsøkonomi. Hvis der forberedes en ny udgave, skal jeg gerne levere forslag til

de mest oplagte steder hvor der kan vindes plads til alle de mange ord der savnes: Citaterne kan med fordel beskæres ganske kraftigt, både i antal og længde. Henvisningsapparatet kan strammes op: Det er ganske unødvendigt at henvise mellem naboartikler (fx at henvise fra *stifadho* til *stifado*); derimod kan man med fordel henvise, og vel at mærke nøjes med at henvise, fra synonymer til en hovedartikel (frem for som nu at have tre enslydende definitioner og det samme citat gentaget tre gange i artiklerne *courgette*, *squash* og *zucchini*). Tilsvarende kan man overveje at slå formvarianter sammen (af typen *psychedelic/psykedelisk* eller *stift upper lip/stiv overlæbe*, hvor samme definition gentages to gange), ligesom flere betydninger eller nyudviklinger af samme ord sagtens kan rummes i en artikel, hvorved man sparer gentagelsen af oplysninger om fx udtale og etymologi.

NO's styrke ligger i at den er blevet forsynet med betydningsdefinitioner, endda mange gode definitioner, på samme måde som den indeholder mange gode og relevante etymologier. Blot kunne man ønske sig samme høje niveau udstrakt til at omfatte alle artikler i lige omfang. Dateringsoplysningerne er indiskutabelt værdifulde og, så vidt som jeg nu kan bedømme det, ikke til at sætte en finger på. Alt i alt repræsenterer *Nye Ord* 1955-1998 en væsentlig forbedring i forhold til sin forgænger, men der er stadig et stykke vej endnu.

Litteratur

Henriksen, Carol: Anmeldelse af *Nye ord i dansk 1955-75*, i: *Nydanske Studier* 15, 1985, s. 119-30.

Jarvad, Pia: *Nye ord – hvorfor og hvordan*, Gyldendal, København 1995.

Jensen, Jens Juhl: Anmeldelse af *Nye ord 1955-98*, i: *Weekendavisen*, 7.-11. maj 1999.

Petersen, Pia Riber: *Nye ord i dansk 1955-75*, Gyldendal, København 1984.

Retskrivningsordbogen, udg. af Dansk Sprognævn, 2. udgave, Aschehoug, København 1996.

Lars Trap-Jensen